

підходи у розгляді питань управління трудовими ресурсами і процесу їх відтворення, а саме: планування, набір, відбір, підготовка кадрів, їх стимулювання; раціональної організації роботи з персоналом управління: впровадження раціональної системи винагород.

Тому основним завданням, яке стосується українського села, є швидке і ефективне використання передового досвіду як зарубіжних, так і національних „зразків”, забезпечення припливу у село перспективної молоді (за допомогою створення їм відповідних умов), забезпечити перепрофілювання і підвищення кваліфікації наявних у селі керманичів. І чим швидше це відбудеться, тим швидше почне розквітати українське село.

Література:

1. Кісельов А.П. Основи бізнесу: Підручник. – К.: Вища школа, 1997. – 191 с.
2. Друкер П. Як забезпечити успіх у бізнесі: Новаторство і підприємництво: Пер. з англ., – К.: Україна, 1994. – 319 с.
3. Осовська Г.В. Основи менеджменту: Навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів. – К.: “Кондор”, 2003 – 565 с.

УДК 338.43.008.4:502.175

ПЕРЕДУМОВИ ТА МЕТОДИ ЗДІЙСНЕННЯ МОНІТОРИНГУ ТА ОЦІНКИ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ДОРАДЧИХ СЛУЖБ

Брояка А.А., ст. викладач

Вінницький державний аграрний університет

У статті висвітлено основи моніторингу та оцінки діяльності сільськогосподарських дорадчих служб та їх важливість для розвитку дорадництва в Україні. Розглянуто поняття, види та моделі моніторингу та оцінки, а також передумови їх застосування на практиці.

Вступ. Сільськогосподарська дорадча діяльність в Україні завдяки державній підтримці набула стрімкого розвитку протягом останніх років. На сьогоднішній день дорадчі служби існують майже у всіх регіонах країни. Вони різняться формами власності, організаційною структурою, джерелами фінансування, проте всі вони виконують спільне завдання – розповсюджувати і впроваджувати сучасні технології та наукові досягнення серед сільськогосподарських товаровиробників, надавати інформаційно-консультаційну допомогу у вирішенні виробничих, економічних, правових та інших проблем, підвищувати рівень знань та практичних навичок ведення прибуткового сільськогосподарського виробництва, покращувати рівень добробуту сільського населення та сприяти розвитку сільських територій.

Накопичуючи певний досвід, дорадники постійно прагнуть удосконалювати методи своєї роботи аби в подальшому уникати помилок та підвищувати якість і ефективність надання інформаційно-консультаційних послуг. Тому здійснення систематичного аналізу сільськогосподарської дорадчої діяльності є ключовим підґрунтям її успішного розвитку.

Постановка задачі. Проблема розповсюдження та впровадження наукових досягнень, сучасних технологій та передового досвіду у сільськогосподарське виробництво під різними кутами розглянуті в роботах багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців, серед яких М.Ф. Кропивко, Т.П. Кальна-Дубенюк, Р. Шмідт, А.В. Чайнов, В.М. Кошелєв, Ван ден Бан та ін. Вони частково порушують питання оцінки виконання дорадчих програм, але не моніторингу та оцінки ефективності діяльності дорадчих служб в цілому, як підґрунтя їх подальшого розвитку. Метою статті є охарактеризувати стан моніторингу сільськогосподарської дорадчої діяльності в Україні, визначити проблеми та проаналізувати методичні підходи до здійснення моніторингу та оцінки, що ляжуть в основу проекту Положення про моніторинг надання соціально – спрямованих дорадчих послуг у сільській місцевості.

Результати досліджень. Оскільки створення дорадчих служб в Україні відбувалося хаотично, без системного підходу, кожна дорадча служба використовує власні методи моніторингу та оцінки дорадчої діяльності, в основному кількісні, які не завжди адекватно відбивають результативність наданих інформаційно-консультативних послуг. Деякі українські дорадники взагалі не проводять оцінку своєї діяльності та результатів дорадчих програм або використовують невірні методи, що призводить до зниження корисності і важливості дорадчих служб для сільськогосподарських товаровиробників та втрати до них довіри з боку сільського населення. Крім того, вимоги сільгосптоваровиробників щодо інформаційно-консультаційних послуг постійно змінюються по мірі формування ринкового середовища. Якщо раніше вони цікавились в основному інформацією щодо цін та ринків збуту, то на сучасному етапі є потреба у передовому досвіді та нових науково-технічних розробках. Тому моніторинг потреб сільського населення у інформаційно-консультаційних послугах є також важливою передумовою покращення сільськогосподарської дорадчої діяльності.

Аналіз сільськогосподарської дорадчої діяльності повинен проводитись як під час здійснення інформаційно-консультаційних програм, так і після їх завершення для підведення підсумків та вивчення результативності. Проте більшість не розрізняє поняття моніторингу, оцінки та зворотного зав'язку, які тісно переплітаються, але не є ідентичними.

Моніторинг – це управлінський прийом збору інформації під час здійснення дорадчих програм, який використовується з метою швидкого вирішення виникаючих проблем (1). Його завданням є встановлення в яком напрямку рухається програма, проект, діяльність організації тощо. За його допомогою відслідковується хід реалізації програми і здійснюється її корегування у випадку можливих відхилень чи зміни ендогенних та екзогенних параметрів. Збір інформації може стосуватись безпосередньо виробника та його

господарства, виконання запланованої заходів, кількості та якості знань та навичок, що пропонуються клієнтові, доцільності методів передачі інформації тощо. Але іноді моніторинг складно здійснити, особливо коли дорадник-консультант намагається допомогти вирішити кожному сільськогосподарському товаровиробнику його окремі специфічні проблеми. У такому випадку більш доцільно проводити тільки оцінку стосовно досягнутих результатів на основі певних визначених критеріїв.

Оцінка – це управлінський інструмент чи процес цілеспрямований на визначення успішності чи невдачі дорадчої програми, доцільності, ефективності та результативності сільськогосподарської дорадчої діяльності з метою удосконалення подальшого планування, прийняття рішень та виконання програм у відповідності з державною політикою [1]. Оцінка дає можливість виявити недоліки, які мали місце в ході виконання програми аби уникнути їх в майбутньому. Крім того, оцінка допомагає формувати бюджет дорадчої служби.

Зворотній зв'язок – це передача інформації від клієнтів до дорадників про якість інформаційно-консультаційних послуг [2]. Вона направлена на удосконалення якісного рівня послуг шляхом дослідження ставлення одержувача до ефективності та методів їх надання. Завданням зворотного зв'язку є удосконалення процесу надання дорадчих послуг, покращення їх якості та виявлення їх відповідності потребам сільськогосподарських товаровиробників та сільського населення.

Моніторинг повинен здійснюватися якомога простіше. Його основна увага направляється на відслідковування чи відбулись заплановані заходи, чи були надані відповідні рекомендації, чи сільськогосподарські товаровиробники застосовують нові навички і таке інше. Оцінка ж на пізнішому етапі буде визначати чи задовільними є результати, чи потрібно здійснити корегування програм. Головним критерієм ефективності сільськогосподарської дорадчої діяльності є рівень та характер впливу на економічні та соціальні умови ведення сільськогосподарського виробництва.

Моніторинг та оцінка можуть здійснюватись щотижнево, щомісячно, щоквартально, щорічно або постійно. Існує декілька рівнів моніторингу та оцінки: від нерегулярної оцінки до всебічного дослідження. Одна крайність це *неформальна оцінка*, яка не має системного підходу, критерії та дані для її здійснення окреслені нечітко. На протилежному боці *формальна оцінка*, яка передбачає використання дослідницьких моделей високої складності і, як правило, виконуються командою експертів [3].

В залежності від причин, що обумовлюють здійснення оцінки, її поділяють на *соматичну оцінку*, ціль якої ідентифікувати та засвідчити дорадчі заходи, та *формативну оцінку*, яка накопичує інформацію для покращення існуючих та розробку нових ефективних дорадчих програм [4]. Як правило, остання має місце коли програма ще в дії і проводиться на неформальній основі. Соматична оцінка вимірює кінцеві результати програм, з метою прийняття рішень щодо їх подальшого продовження, розширення чи скорочення. Зазвичай, вона проводиться по завершенню заходів і є більш

формальною. Відмінності між формативною та соматичною оцінкою не завжди чіткі, їх цілі частково співпадають (див. табл.1).

Таблиця 1

Цілі соматичної та формативної оцінки сільськогосподарської дорадчої діяльності

Соматична оцінка	Формативна оцінка
<ul style="list-style-type: none"> • збір даних для звітів • документальне засвідчення виконання завдань • підтвердження матеріальних та фінансових витрат • визначення впливу та результатів заходів • документальне засвідчення застосування нових знань, навичок та технологій • підвищення рівня ознайомлення з заходами • сприяння формуванню позитивного враження про дорадчу службу • надання доказів про виконання заходів уряду, спонсорам, громадськості, волонтерам та дорадникам • гарантування задоволення потреб клієнтів • вимірювання економічної ефективності для учасників, сільських спільнот та суспільства в цілому 	<ul style="list-style-type: none"> • визначення того, що працює чи не працює для конкретної цільової групи та ситуації • допомога консультантам рости професійно • підвищення ефективності сільськогосподарської дорадчої діяльності • отримання власного задоволення від поведеної діяльності та її результатів
<ul style="list-style-type: none"> • забезпечення підґрунтя для прийняття рішень щодо початку, зміни чи завершення дорадчих програм • надання логічного обґрунтування для зміни персоналу дорадчої служби • визначення пріоритетів • визначення напрямків діяльності • посилення передбачення • розподіл та перерозподіл ресурсів 	

На нашу думку, більше уваги потрібно приділяти формативній оцінці, яка проводиться ще до завершення дорадчих програм, оскільки вона завчасно надає зворотній зв'язок і виявляє недоліки, що можуть бути усунені по ходу для корегування або пристосування програм на решті етапів до виявлених потреб.

Не дивлячись на те, що більшість дорадників розуміють важливість проведення моніторингу та оцінки своєї діяльності, вони не завжди вірно та своєчасно реалізують цей механізм. Існує ряд альтернативних підходів до здійснення оцінки, кожній з яких відповідає певний перелік необхідних даних та методів їх збору. Серед основних методів оцінки можна виділити наступні:

1. Експертна модель базується на судженнях незалежних експертів. Зазвичай необхідна документація готується завчасно до візиту експертів. Пізніше експерти її аналізують, відвідують виробничі об'єкти, проводять інтерв'ю та виносять судження основуючись на власних критеріях чи на визначених стандартах.

2. Нецільова модель. Згідно даної моделі зовнішні оцінщики отримують завдання, незважаючи на цілі та наміри дорадчих програм, виявити, чи відповідають заходи, що проводяться дорадчими службами, потребами сільськогосподарських товаровиробників. Дана модель сфокусована на порівнянні потреб та тих послуг, що клієнти насправді отримують.

3. Розрахунково-результативна модель передбачає проведення розрахунків по визначенню змін ефективності діяльності сільськогосподарських товаровиробників, що користуються послугами дорадчої служби, спираючись на результативні показники їх функціонування.

4. Модель управлінських рішень. Ціллю даної моделі є надання відповідної інформації як інструмента управління для прийняття рішень щодо дорадчої діяльності. Передбачається, що оцінка необхідна на всіх стадіях підготовки та реалізації програми аби її результати були більш вагомими на кожному етапі. Центральний момент у здійсненні такої оцінки – участь її у процесі основних діячів, оскільки результати оцінки є основою їх рішень. Сюди також може бути включена оцінка економічної ефективності та моніторинг здійснення дорадчих програм. Недоліком даної моделі є те, що рішення основних діячів розглядаються як більш вагомі, ніж погляди сільськогосподарських товаровиробників.

5. Натуралістична модель припускає, що дорадча програма це природний процес і завдання оцінки зрозуміти як програма діє в природних умовах. Ситуація має бути проаналізована під різними кутами аби викрити суперечності у очікуваннях, потребах, можливостях, напрямках та методиці з метою вироблення рекомендацій щодо покращення методів та удосконалення дорадчої діяльності.

6. Модель спільної оцінки. Ціллю даної моделі є заохочення дорадників та безпосередньо сільськогосподарських виробників до спільного формування критичного ставлення до власної діяльності. Це здійснюється шляхом ідентифікації головної проблеми та початкових припущень щодо передумов та наслідків суб'єктивних очікувань, після чого розробляються нові критерії щодо виконання та підтвердження відповідності чи невідповідності отриманих результатів дорадчих заходів запланованим.

7. Експериментальна модель. Її метою є визначення чи дійсно підвищення продуктивності сільськогосподарських товаровиробників та рівня життя сільського населення є результатом дорадчої діяльності, а не життєвого досвіду чи інших факторів. Найлегший спосіб визначити причинно-наслідковий зв'язок між внеском дорадчих програм та одержаними результатами – вивчити групи товаровиробників, що користувалися та не користувалися інформаційно-консультаційними послугами. Проте це складна та дорога методика. Її варто застосовувати лише коли передбачаються суттєві зміни, чи коли очікується невдача проекту, що негативно відіб'ється на залученні інвестицій в даному напрямку.

Дані, що збираються під час моніторингу та оцінки дорадчої діяльності можуть бути кількісні чи якісні. *Кількісні дані* відображають в цифровій чи статистичній формі інформацію щодо кількості проведених заходів, її учасників тощо. *Якісні дані* описують внесок та вплив цих заходів за допомогою слів, висловів, цитат. Кількісні та якісні дані разом створюють більш повну картину результативності діяльності дорадчих служб.

Висновки. В Україні відсутня єдина науково-обґрунтована система моніторингу та оцінки діяльності сільськогосподарських дорадчих служб, яка б

давала можливість відстежувати та узагальнювати результати їх діяльності на загальнонаціональному рівні. Така система може стати підґрунтям для більш ефективної реалізації Державної цільової програми надання соціально спрямованих дорадчих послуг у сільській місцевості. Невирішеність даної проблеми та недостатність вивчення теми вимагає її подальшого дослідження.

Література:

1. Van den Ban, A. W. and S. Hawkins. Agricultural extension. 2nd ed. Malden, MA: Blackwell Science, 1996.
2. Информационно-консультационная служба в АПК: учебное пособие / под ред. В.М. Кошелева и В.В. Маковецкого. – М.: Агроконсалт, 2001. – 348 с.
3. Swanson, Barton E. Agricultural Extension. A reference manual. 2nd ed. Rome: FAO, 1984.
4. Seevers, B., D. Graham, J. Gamon, N. Conklin. Education through Cooperative Extension. New York: Delmar Publishers, 1997.

УДК: 330.322:332.145

МІСЦЕ ТА ЗНАЧЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Поліщук О.А. асистент, *Зазанська С.*

Вінницький державний аграрний університет

Визначено значення інвестицій у розвитку регіону, проаналізовано переваги та недоліки зовнішніх і внутрішніх інвестицій.

Постановка проблеми. Розв'язання сучасних проблем розвитку України справедливо пов'язують з переходом до ринкової економіки. Саме ринок створює найбільш сприятливі умови для суспільного прогресу. Проте, крім багатьох переваг, зокрема, створення можливостей вибору людиною того чи іншого виду діяльності залежно від уподобань, надання широких прав щодо реалізації своїх економічних інтересів, вибору способів організації збуту продукції має той недолік, що він, полишений сам на себе, сприяє розвитку тенденцій до саморуйнування.

Сьогодні український ринок вимагає від підприємств повної віддачі у їх діяльності, забезпечуючи високі прибутки лише тим, хто перемагає в конкурентній боротьбі. Перемога ця багато в чому залежить від правильного, ефективного і розумного використання ресурсів, що знаходяться у розпорядженні певного підприємства, організації його функціонування і, звичайно, від колективу працівників, їх здатності грамотно вирішувати поставлені перед ними завдання. Для реалізації таких завдань, успішного розвитку підприємства і гармонійного забезпечення інтересів його власників та